

*Національний заповідник
"Хортиця"*

ОБЛАСНА ВІДКРИТА КОНФЕРЕНЦІЯ
ВЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
«УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ:
100 РОКІВ НАДІЇ І БОРОТЬБИ»

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

М. ЗАПОРІЖЖЯ, 10-11 КВІТНЯ 2019 Р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ І КРАЄЗНАВСТВА,
СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ЗАПОРІЗЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ
МУЗЕЙ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ХОРТИЦЯ»

**Обласна відкрита конференція
учнівської молоді
«Українська революція: 100 років
надії і боротьби»**

Тези доповідей

Запоріжжя
2019

Збірка тез доповідей Обласної відкритої конференції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби», 10-11 квітня 2019 р., – Запоріжжя. – КЗ «Центр туризму» ЗОР, 2019. – 40 с.

До збірки увійшли тези доповідей Обласної відкритої конференції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби», автори яких були серед призерів Обласного етапу Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби», обласного заочного конкурсу пошукових робіт «Твої герої, Запорізький край»: проект «Майдан: усна історія» та обласного заочного конкурсу пошукових робіт «Сила, мужність, честь»: проект «Усна історія АТО».

Редакційна колегія: Янущенко Д.В., завідувач відділу краєзнавства та патріотичного виховання КЗ «Центр туризму» ЗОР

Вагеннік О.М., методист відділу краєзнавства та патріотичного виховання КЗ «Центр туризму» ЗОР

З М І С Т

Секція «Українська революція: 100 років надії і боротьби»

Белікова Валерія, ПОСТАТЬ ПЕТРА БОЛБОЧАНА НА ТЛІ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ ЗА ДОБИ УЦР	4
Мозуль Олена, УКРАЇНСЬКА РЕСПУБЛІКАНСЬКА КАПЕЛА	6
Баланова Лоліта, ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМ. Т.ШЕВЧЕНКА «ПРОСВІТА» У ЗАПОРІЖЖІ ТА В ЕНЕРГОДАРІ 80-90-Х РР. ХХ СТ. ЯК ФЕНОМЕН КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	8
Євтушенко Діана, КРИМСЬКИЙ ПОХІД ВІЙСЬК УНР В КВІТНІ 1918 РОКУ	10
Кружнова Наталія, ЗАПОРІЗЬКА КРАЙОВА ОРГАНІЗАЦІЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ КІНЦЯ 80-Х - ПОЧАТКУ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	12
Мащенко Анастасія, СТИХІЙНІ ФОРМИ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ДИКТАТУРИ У 20-ТІ – НА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СОЛІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ	14

Секція «Усна історія Майдану»

Голікова Карина, МАЙДАН У МІСТІ ЗАПОРІЖЖЯ	17
Герасименко Ірина, СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ. ЛЮБІТЬ ЇЇ ВО ВРЕМЯ ЛЮТЕ...	18
Гончаров Микита, Я БАЧИЛА – Я ЗНАЮ!	20
Довбня Єлизавета, Я БУВ НА ЦІЙ ВІЙНІ	22

Секція «Усна історія бойових дій на сході України»

Міщенко Анастасія, ВОЛОНТЕР, ВІЙСЬКОВИЙ КАПЕЛАН ОТЕЦЬ МИХАЙЛО	24
Миколюк Микола, Я БУВ НА ВІЙНІ	26
Бессараб Анастасія, Я БУВ НА ЦІЙ ВІЙНІ...	27
Олійник Аліна, УЧАСНИК БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ	29
Хорольська Дар'я, УЧАСТЬ В АТО: ПАТРІОТИЗМ ЧИ БЕЗВИХІДЬ	31
Зиза Олег, УСНА ІСТОРІЯ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ	33
Чикалова Евеліна, З ПЕРШИХ ВУСТ ПРО ВІЙНУ	35

ПОСТАТЬ ПЕТРА БОЛБОЧАНА НА ТЛІ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА МЕЛІТОПОЛЬЩИНІ ЗА ДОБИ УЦР

*Белікова Валерія,
вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»
КЗ «Центр туризму» ЗОР, учениця 11 класу
Костянтинівського НВО №1 «Таврія».
Керівник: Горбова Ольга Анатоліївна,
керівник гуртка «Історичне краєзнавство»
КЗ «Центр туризму» ЗОР, вчитель історії
Костянтинівського НВО №1 «Таврія»*

Українська революція 1917-1921 років мала значний вплив на покоління українців. Підбурюванні подіями, вони боролися за українську державу. У наш час це є дуже актуальною проблемою, адже наразі постає питання щодо Криму та Сходу України, які шляхом підступної боротьби захоплені державою-агресором. Народ повинен знати та шанувати своїх героїв та, надихаючись їхніми подвигами, продовжувати боротьбу українського народу за цілковиту незалежність та територіальну цілісність.

Наразі постать Петра Болбочана є невідомою для більшості жителів нашого краю та українців в цілому. Пересічна людина не може відповісти, хто ж такий Петро Болбочан та яке відношення він має до Мелітополя, Криму, яка його роль в становленні державності. Тому слід досліджувати та популяризувати постаті з історії України, які зробили вагомий внесок до утвердження Української незалежності.

В історії Мелітопольщини 1917-1921 років велика кількість малодосліджених або зовсім недосліджених та свого часу штучно замовчуваних питань. Тому зараз вкрай важко встановити цільну картину перебігу подій Української революції в нашому краї.

Мета дослідницької роботи полягає в розкритті маловідомих сторінок історії нашого краю, пов'язаних з діяльністю на його території українських політичних сил та військових частин у період з березня 1917 по квітень 1918 р.

В історії нашої держави переломним моментом став 1917 рік, коли почалась Українська революція. Вже пройшло 100 років, але Україна продовжує боротьбу за свою незалежність. Вже багато віків український народ прагне та бореться за те, щоб мати свою державу, незалежну та єдину, і результатом державотворчих процесів ХХ століття стала соборність України. Чимало героїчних сторінок знає багатовікова історія Українського державотворення. Значущою подією стало створення Центральної ради після лютневої революції 1917 року. Головною метою Центральної ради було національно-державне відродження України. Спираючись на прагнення народу

та на діяльність попередніх політичних партій Центральна Рада вводила і активно боролася за ідею набуття спочатку національно-територіальної автономії, а згодом незалежності України.

Початок Української революції в кожному регіоні українських земель мав свої місцеві особливості. Вивчаючи події Української революції на Мелітопольщині у березні 1917 – квітні 1918 р. ми відвідали Мелітопольський краєзнавчий музей та поспілкувались з його науковими співробітниками.

Проводячи дослідження подій Української революції в березні 1917-квітні 1918 р. нами були проаналізовані документи, які розміщені на сайті Державного центрального архіву вищих органів влади та управління України, що стосуються часів Української революції. Нашу увагу привернув документ – копія з журналу засідань Ради Народних міністрів від 30 січня 1918 р. про необхідність допомоги з боку центральних держав для боротьби з більшовиками, які дійсно таку допомогу надали Центральній Раді. У результаті, на території УНР з'явилися німецькі війська, які допомагали ЦР в боротьбі з більшовиками.

Було сформовано Кримську Севастопольську групу. 14 квітня група займає Запоріжжя (Олександрівськ), на чолі війська стоїть Петро Болбочан – командир Запорізького полку.

18 квітня ця група наближається до Мелітополя. У деяких джерелах пишуть, що відбулася жорстока битва за Мелітополь, але Павло Шандрук у своїх спогадах пише, що в цей час на території міста Червоних військ уже не було, бо зайняли місто білогвардійці полковника Дроздовського.

По прибутті до Мелітополя Болбочан одразу призначив на посаду коменданта Бориса Антоненка-Давидовича. Далі групи Болбочана рушили на Чонгар.

Групі Болбочана залишалось небагато на шляху до м. Севастополя. Опісля захоплення міста, комендант Севастопольської морської фортеці Михайло Остроградський, який є нащадком гетьмана Данила Апостола, визнав, що флот належить Українській державі.

В українській військовій історії похід Болбочана на Крим залишається одним з найгероїчніших та є зразком воєнного мистецтва, залишаючи нащадкам чимало повчального. Особливо впадає в око швидкість полку армії української держави, яка за місяць, подолавши відстань від Харкова до Бахчисарая, завдала нищівних ударів супротивникові.

12 жовтня 2018 р. на залізничній станції міста Мелітополя відбулось урочисте відкриття меморіальної дошки на честь воїнів українського війська доби Української революції, які під командуванням П. Болбочана у квітні звільнили місто від більшовиків, про що є відповідний напис на дошці. Але ж, як ми довідалися в процесі дослідження, це не зовсім так. В ході експедиції ми відвідали Мелітопольський залізничний вокзал і на власні очі пересвідчились, що саме написано на меморіальній дошці. Дійсно, П. Болбочан дуже успішно проводив звільнення Запорізького краю та Криму від більшовиків, та в

Мелітополі його трохи випередили дроздовці. Про це свідчать спогади Б. Антоненка-Давидовича та записи у щоденнику М. Дроздовського.

В історії України та військового мистецтва похід Болбочана на Крим, який проходив через Мелітополь, у квітні 1918 року є одним з найгероїчніших та найзвитяжніших військових операцій. Місто Мелітополь завжди було важливим стратегічним пунктом протягом усієї своєї історії, і ми горді тим, що саме з нашого міста 100 років назад почався переможний визвольний похід українських військ на Крим. І зараз, через 100 років, в умовах анексії Криму знову гостро стоїть питання звільнення Криму від загарбників.

Сподіваємось, що наш край скоро стане свідком такого переможного звільнення, як колись за полковника П. Болбочана.

УКРАЇНЬКА РЕСПУБЛІКАНЬСКА КАПЕЛА

Мозуль Олена,

учениця 11 класу Енергодарської ЗОШ № 4.

*Керівник: **Бондажевський Петро Михайлович,***

вчитель історії Енергодарської ЗОШ № 4

Метою роботи було дослідження створення та триумфальне європейське турне Української Республіканської капели під керівництвом О. Кошиця. В даній роботі розглядаються події 1917-1920 р. Це – роки української революції та відновлення державності, сторіччя яких ми відзначаємо. Керівники УНР шукають підтримку у світі і заявляють, що українці є окремим народом, який прагне незалежності. В складних умовах більшовицької агресії вони створюють українську дипломатичну місію співаків і музикантів для турне по Європі з метою презентувати Україну.

Капела була «культурною» ініціативою Симона Петлюри, тому я звернулась до постаті політика, а не тому, що він займає почесне місце в національно-визвольній боротьбі за українську державність. Мене вразило саме рішення С. Петлюри, як головного військового в умовах відкритої агресії більшовиків, коли не вистачало грошей на армію, в ситуації, дуже подібній до сьогоднішньої, коли національні інтереси української держави постійно підривались в Європі російською пропагандою, українська культура приписувалась «великоросійській», Петлюра ініціює відкриття культурного фронту в тій «гібридній» війні, і створює «закордонну армію» УНР – «Українську Республіканську Капелу».

За задумом Симона Петлюри, нова ініціатива мала прорвати російську інформаційну блокаду, об'їхати з українською піснею країни Західної Європи і продемонструвати світові самодостатню силу української культури – а відтак політичну зрілість українського народу, аби мати власну державу, незалежну від Росії. Українські співаки мали «проспівати» на весь голос, що Україна – це не Росія, і навіть не її колонія, а окрема самодостатня культурна нація, яка має

право на власну державність. Капела відряджалась передусім до Парижа, де після закінчення Першої світової війни вирішувалось доля народів і України. 24 січня 1919 р. ухвалено закон УНР «Про утворення Української Республіканської Капели». До складу капели увійшло 100 співаків. До столиці наближались більшовики, тому хористи змушені були тікати з міста з мінімальними пожитками. Довелось переїхати до Кам'янець-Подільського, а в березні 1919 р. з Кам'янець-Подільського Капела вирушила до Європи. Репертуар Капели будувався на основі фольклору. Це колядки, щедрівки, канти, думи, релігійні твори.

Першою країною була Чехія. Хористи прибули до Праги після тяжких переїздів і кількох арештів за сепаратизм і російські провокації за кордоном. Наші співаки, на старті виглядали, за словами Кошиця, як «якась кочова орда, яку страшно було підпускати до міста на гарматний постріл». Після евакуації з України, їм навіть не встигли пошити сценічні костюми, бо хористам довелось тікати від наступу більшовиків.

Та вже перші концерти пройшли з триумфальним успіхом. З цього ж часу й почалася слава маловідомого досі диригента та слава української пісні, яка стала сенсацією. Чеська публіка була в захваті після виступу українців. За словами Кошиця, «усе українське стало модним у Празі». Від українського співу божеволів віце-король Ірландії лорд Абердін. Королева Голландії писала, що її політичні симпатії на боці України. Інша королева, бельгійська, після концерту «дуже хвалила такий спів, казала, що вперше чує щось подібне».

Ще одна вражаюча історія – про доньку тодішнього голови Паризької мирної конференції Жоржа Клемансо, котрий мав вирішувати долю українського народу в післявоєнній Європі, на жаль, не на нашу користь. Дівчина була у захваті від співу українців, що весь «паризький світ говорить тільки про Капелу». Була традиція виконувати під час концертів гімн приймаючої країни. Кошиць пише: «В Женеві, коли проспівали «Марсельезу», піднявся такий гвалт, що я прямо перелякався. Дами повискакували зі своїх місць і в екстазі ламали парасолі об естраду».

Олександр Антонович Кошиць – геніальний диригент, визначний композитор очолив турне. За радянських часів його ім'я забороняли як «буржуазного націоналіста», отже, ворог народу. Та його називали маестро людських душ. Людина високої культури, освіченості, високої моралі, шляхетної манери поведінки, чесна, порядна, вірна обраному шляху. Гіпнотизував своєю привабливістю (харизмою, як тепер кажуть). А ще був дуже вразливим та сентиментальним – риса національна, народна. Але найголовніше – був особою, яку можна наслідувати у проявах людяності та шляхетності. Тепер, як ми звикли говорити, такі не народжуються. Гордість нації. Недарма скрізь звучало «Віват, Кошицю». Європейська преса називала О. Кошиця: «геніальний», «унікальний», «феноменальний», «неповторний», «неперевершений», «світової слави».

Весь західноєвропейський регіон «збожеволів» від української пісні і диригента, голландські та німецькі критики пишуть про Україну, як державу, і її національну пісню: «Якби в українській державі справи йшли так, як спів в

цьому хорі, це була б перша держава в світі!», «Якби пісня була б державою, то Україна посіла б перше місце поміж народами». Бельгійське видання 1920 року писало: «Без сумніву це все відкриє багатьом націю, яка до війни губилася серед великої земної плями, що на картах Європи означала Росію. Ми ж нічого не знаємо про Лесю Українку, Коцюбинського, Кобилянську, Франка, Винниченка...».

Українська Республіканська Капела впродовж 1919-1920 рр. виступила з концертами в Чехії, Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Голландії, Англії, Німеччині, Іспанії і Польщі, і впродовж 2 років дала понад 200 концертів. Саме під час цього турне розлетівся по світу український «Щедрик» Миколи Леонтовича. Отже, відрядження за кордон українських співаків на чолі з О. Кошицем стало частиною загальної дипломатичної кампанії УНР з популяризації в європейських країнах історичних прав українського народу, свою державність.

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМ. Т.ШЕВЧЕНКА «ПРОСВІТА» У ЗАПОРІЖЖІ ТА В ЕНЕРГОДАРІ 80-90-Х РР. ХХ СТ. ЯК ФЕНОМЕН КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

*Баланова Лоліта,
учениця 10 класу, член гуртка
«Історичне краєзнавство»
Енергодарської малої академії
наук учнівської молоді.
Керівник: Черненко Аліна Ігорівна,
керівник гуртків Енергодарської малої
академії наук учнівської молоді.*

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що утворення незалежної української держави 1991 р. тісно пов'язано з національно-визвольним опозиційним рухом, що активно розгорнувся наприкінці 80-х рр. минулого століття. Феномен опозиції як явища існує при кожній політичній системі. Опозиція в Запорізькому регіоні оформилася як Рух за відродження української мови, став актуальним для всього радянського суспільства в 1989-1990 рр. Він ставив собі за мету утвердження української нації. І це стало поштовхом для відродження Запорізької «Просвіти». Регіональний аспект проблеми цілком обґрунтований тим, що Запоріжжя стає центром відродження регіональної української культури в області та в Україні взагалі.

З метою проведення дослідження з даної теми нами було проведено бесіди з професором Запорізького національного університету кафедри новітньої історії України Турченком Федором Григоровичем, після яких ми отримали архівні матеріали, а саме, виступи, щоденникові записи, а також інтерв'ю, яке було записане під час бесіди зі Скибою Тетяною Олексіївною щодо функціонування організації «Просвіта» в м. Енергодарі. Після опрацьованих

джерел ми дійшли до таких висновків: кінець 90-х рр. ХХ ст. на теренах колишнього Радянського союзу після його розпаду постало мовне питання досить гостро. Тому з 1989 року почалися масові рухи за відродження української мови – це культурний рух, який мав на меті затвердити державний статус української мови. Цей рух охопив майже всі регіони, в тому числі Південної України. Досить показово – це відбувалося на території Запорізької області.

Важливим каталізатором національно-демократичних процесів у Запорізькому регіоні було Товариство української мови ім. Тараса Шевченка – «Просвіта». Товариство ставило за мету боротьби за українську мову. Головою Товариства було обрано декана філологічного факультету професора Запорізького державного університету В. А. Чабаненка.

Учасники ЗООТУМ активно проводили пропагандистську діяльність з метою залучення членів до організації, були проведені заходи зі впровадження української мови в громадському транспорті. Під тиском членів Товариства українська мова звучала в трамваях і тролейбусах, на залізничних і автобусних вокзалах Запоріжжя.

Також Товариство організували курси з вивчення української мови; завдяки зусиллям ТУМівців на базі Запорізької СШ № 2 відкрили Запорізький Січовий колегіум. Ідея заснування колегіуму як спеціальної школи з козацько-патріотичним вихованням обдарованих дітей виникла в середині ЗООТУМ ще на початку 1989 року, але втілити в життя її вдалося лише після численних клопотань перед органами влади.

Неабияке значення Товариство надавало видавничій справі. Через те, в редакціях майже кожної обласної, міської і районної газет Товариство мало своїх людей, які сприяли публікації матеріалів, що стосувалися повсякденної роботи й просвітництва взагалі.

Товариство організувало підготовку студентів-філологів ЗДУ (членів ТУМу) для проведення екскурсій по острову «Хортиця» з україномовною інформацією.

Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка в Енергодарі виникло у 1994 році, основною метою своєї діяльності, як зазначалося в статуті – сприяти утвердженню української мови як єдиної мови в усіх сферах суспільства, ствердження в суспільстві принципів гуманізму, взаєморозуміння і співробітництва, релігійної та громадської злагоди, всебічно сприяти розбудові та зміцненню української держави.

Товариство не вело агітаційну діяльність, просвітяни намагалися досягти своєї мети завдяки рішучим діям (тісна співпраця з міською владою, з громадськими організаціями, з керівництвом ЗАЕС). Регіональна координація зусиль мала на меті також активізацію низових осередків і організацій, вплив на обласні органи просвіти. Енергодарський осередок Всеукраїнського товариства «Просвіта» наполягав на поширенні своєї принципової позиції щодо розвитку і розширенню української мови в Україні і в цілому, а також щодо деполітизації діяльності «Просвіти» і перетворення її на провідну організацію, що виражає

етно-культурні та мовні інтереси українського етносу та всіх, хто приязно ставиться до української мови та культури.

Міська організація «Просвіта» займалася культурно-просвітньою роботою. Наведемо яскраві сторінки життя організації. Наприклад, з діяльністю Товариства було відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченка біля Будинку культури «Сучасник», відкрито україномовну школу № 7, проводилися зустрічі з діячами культури. Завдяки тісній співпраці та допомогі директора виставкової зали було організовано виставку українських рушників.

Сучасна «Молода Просвіта» (а вона в Енергодарі є і досить успішно розвивається), спираючись на найкращі традиції попередників, веде активну роботу по відродженню національної культури, захисту української мови, продовжує свою місію по здійсненню державотворення, прилучення народу до невичерпної криниці національної та світової культур, дбає про нове життя замовчуваних до недавнього часу одвічних святинь українського народу.

КРИМСЬКИЙ ПОХІД ВІЙСЬК УНР В КВІТНІ 1918 РОКУ

*Євтушенко Діана,
вихованка гуртка «Юні краєзнавці»
БДЮТ Мелітопольської РР, учениця 9 класу
Новомиколаївської ЗШ I-III ступенів.
Керівник: **Хавер Надія Петрівна**,
керівник гуртка «Юні краєзнавці»
БДЮТ Мелітопольської РР*

Доба Української революції 1917-1921 років довгий час залишалася недостатньо вивченою. В рамках відзначення 100-річчя Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників, дана тема експедиційного дослідження є актуальною. Для Запорізького краю і Криму Кримський похід військ УНР став однією з ключових подій Української революції. Сто років тому, як і зараз, Україна і Крим зіткнулися з проблемою російської агресії, окупації територій та інформаційної війни. Географічні рамки дослідження охоплюють сучасні межі Запорізької, Херсонської областей та Криму.

Хронологічні рамки дещо розширені (січень-травень), оскільки нижня межа охоплює першопричини Кримського походу: інтервенцію Росії та наслідки Брестського мирного договору, а верхня – дислокацію Кримської групи військ у нашому краї.

Під час дослідження було опрацьовано роботи науковців В. Сідака, Т. Осташко, Т. Вронської, С. Плохія, Ф. Турченка, С. Громенка та ін., досліджено спогади учасників Кримського походу В. Петріва, Б. Монкевича, Н. Авраменка, взято інтерв'ю у кандидата історичних наук, директора Запорізького науково-дослідницького центру «Спадщина» Ю. Щура, упорядника видання «Весна 1918 року: у боротьбі за Запоріжжя», виявлено в інтернетресурсах картографічний матеріал та змістовні факти про події в

нашому краї в даний період, працювала в Мелітопольському краєзнавчому музеї, відвідала с. Ромашки та с. Полянівку, де встановлено інформаційні дошки на честь учасників Кримського походу.

Під час підписання мирного договору у Бресті представники ЦР відкинули пропозиції німців включити Крим у сферу національних інтересів УНР. Проте після повернення до Києва у березні 1918 р. українські лідери змінили свою позицію. Адже 19 березня 1918 р. в Криму була проголошена Радянська Соціалістична Республіка Тавриди. Ініціатором її створення вважається Ленін. Для створення цієї псевдореспубліки, в Крим була відправлена група професіональних революціонерів, які раніше там ніколи не були (ситуація повторилась у 2014 році). За вказівкою з Москви уряд радянської Тавриди захопив Дніпровський, Мелітопольський і Бердянський повіти.

Після цих подій український уряд запланували включення Криму разом з Чорноморським флотом до складу незалежної України. 10 квітня 1918 р. міністр Жуковський наказав сформуванню похідну групу і відправити її на півострів, випередивши кайзерівську армію: «Ні в якому разі не можу допустити тої думки, щоб в Севастополь увійшли першими німецькі війська, а не наші». Командиром Кримської групи був призначений П. Болбочан. Група налічувала понад дев'ять тисяч багнетів і шабель (із яких піхота становила п'ять тисяч), а за озброєнням вона дорівнювала окремій бригаді.

Після звільнення Павлограду, Синельникового, 16 квітня Кримська група разом із загонами УСС вибили «червоних» з Олександрівська (тепер – Запоріжжя). Історичну зустріч запоріжців з галичанами відзначили військовим парадом, який приймали П. Болбочан та В. фон Габсбург. Під час заходу виступили курінний ад'ютант УСС П. Франко (син Івана Франка) та представник УЦР Короленко.

Звільнивши Мелітополь, Якимівку, Новоолексіївку Кримська група блискавичним ударом прорвала оборону ворога на Чонгарському мосту. 22-24 квітня звільнила Джанкой, Сімферополь, Бахчисарай, Зую та інші населені пункти Західного Криму і вийшли до Піденного Криму поблизу Севастополя. В. Петрів почав переговори з військовими та представниками Чорноморського флоту про перехід на українську службу. Делегація Севастополя у складі 64 осіб підтвердила: «Севастополь здасться без бою, коли його братимуть українські війська». Кримські татари добровільно вступали до українського війська, щоб звільнити свою землю від червоногвардійців. Вони оголосили «про готовність долучитися до української держави, якщо їм забезпечать національно-культурні права».

Та німецьке командування оголосило ультиматум: вони вимагали негайно скласти зброю, залишити все військове майно і виїхати з території Криму. Під тиском німців, 27 квітня 1918 р. міністр військових справ УНР О. Жуковський телефоном віддав наказ, який був оголошений у присутності генерала Р. фон Коша, про негайний відхід Запорозької дивізії з Криму. У результаті Кримське угруповання української армії, якому загрожувало роззброєння німцями та стан інтернованих, було виведене з Криму. Ешелони зупинились спочатку на

станції Сокологірна, а потім підійшли до Якимівки та Мелітополя. Спершу Кримська група дислокувалася у Мелітополі та навколишніх селах, а пізніше – в Олександрівську та с. Вознесенка (тепер у межах Запоріжжя).

Переможний Кримський похід Запорізької дивізії став справжнім тріумфом українського війська, виявив його здатність до реалізації складних військових операцій. Основне завдання військової акції було реалізоване: дії українських частин призвели до падіння більшовицького режиму в Криму; 29 квітня 1918 р., під впливом подій, контр-адмірал М. Саблін оголосив перехід Чорноморського флоту під юрисдикцію УНР і кораблі флоту підняли українські національні прапори. Варто зазначити виразне прагнення українських військових до розбудови незалежної національної держави з міцною професійною армією.

Кримський похід виявив блискучий талант керівника групи полковника П. Болбочана, командира кінно-гайдамацького полку полковника В. Петріва, командира кінно-гірського артилерійського полку О. Алмазова і продемонстрував здатність українців до творення власної регулярної армії для захисту незалежності України.

З воєнної точки зору частини армії УНР здобули у Криму видатну перемогу, бо удвічі поступались чисельністю сухопутним силам радянської Тавриди. Сьогодні, через 100 років, героїчний похід Кримської групи військ УНР під командуванням П. Болбочана повертається до української суспільної свідомості. Ця історія є повчальною для сьогодення, а звитяжність українських воїнів століття тому варта нашої пам'яті і вшанування. Хоч із запізненням, але відновлюється міць Збройних Сил України, поступово відроджуються національні мілітарні традиції. Кращим вшануванням подвигу українських вояків 1918 року, стане повернення Криму їхніми нащадками до складу нашої держави. Адже Крим – це Україна.

ЗАПОРІЗЬКА КРАЙОВА ОРГАНІЗАЦІЯ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ КІНЦЯ 80-Х - ПОЧАТКУ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

*Кружнова Наталія,
вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»
Енергодарського центру туризму,
краєзнавства та спорту.
Керівник: **Самойлова Ірина Арнольдівна,**
керівник гуртка, методист Енергодарського
центру туризму, краєзнавства та спорту.*

У 2019 році виповнюється 30 років від часу створення Народного Руху України (НРУ) – громадсько-політичної сили, яка об'єднала у своїх лавах на час створення найбільш патріотично налаштованих громадян різних політичних переконань, починаючи від радикальних націоналістів до ліберально

налаштованих комуністів. Рух об'єднав незалежно від етнічного походження усіх, хто підтримував демократичні реформи в Україні. Напередодні «круглої» дати для нашого суспільства буде корисно згадати історію створення, методи діяльності НРУ як організації, яка ставила на меті досягнення державної незалежності України виключно демократичним шляхом, й стала однією з тих суспільно-політичних сил, завдяки яким відбулося проголошення незалежності та становлення суверенної України.

Метою дослідження було з'ясування особливостей функціонування Народного Руху України та його осередків в Запорізькій області, завдяки яким він став важливим чинником становлення державної незалежності України.

У ході дослідження ми прослідкували процес становлення НРУ як суспільно-політичного об'єднання; визначили методи і форми діяльності, найбільші досягнення НРУ у 1990-1991 рр.; дослідили роль Запорізької крайової організації та місцевих осередків НРУ у суспільно-політичних процесах Запорізької області у 1989-1991 рр.; прослідкували діяльність НРУ в м. Енергодар.

Оформлення НРУ відбувалося протягом 1989 року. 16 лютого 1989 року після внесення деяких змін, проект програми Народного Руху був надрукований у газеті «Літературна Україна». На початку вересня завершилося організаційне становлення Руху. 8 – 10 вересня 1989 року у конференц-залі Київського політехнічного інституту відбувся I (установчий) з'їзд «Народного Руху України за перебудову».

Найпотужнішими заходами Руху на початку його існування були «Живий ланцюг» між Івано-Франківськом та Києвом до дня Злуки ЗУНР та УНР (22 січня 1990 р.) та масове відзначення 500-річчя запорізького козацтва (7-12 серпня 1990 р.) на Нікопольщині та в Запоріжжі, а також великі історико-просвітницькі акції під Берестечком, Батурином, в Лубнах і Хотині. Вони демонстрували силу Руху, єдність України на шляху до її соборності.

Найбільшим досягненням НРУ було прийняття Верховною Радою 16 липня 1990 р. «Декларації про державний суверенітет України» та 24 серпня 1991 р. «Акту проголошення незалежності України», що переконливо свідчило про його значний внесок у відновлення й становлення Української держави. Іншими словами: саме незалежність України є найвизначнішим досягненням Руху. Рухівці відіграли роль каталізаторів демократичних процесів на рубежі 80-90-х рр., формуючи своєю радикальною позицією рішучість, впевненість і відданість ідеї демократичної, правової та самостійної України.

Запорізька крайова організація Руху переживала процес становлення паралельно із загальноукраїнською. 3 вересня 1989 р. на о.Хортиця відбулася установча конференція Запорізької крайової організації НРУ. Запорізькі рухівці активно співпрацювали с представниками інших демократичних сил. Саме їх наполегливість призвела до поступової демократизації «заповідника застою». Історик Ф. Г. Турченко у своїй монографії повідомляє, за даними першого голови Запорізького крайового Руху Ю. І. Василенко, про кількість членів організації на травень 1990 року – близько 500 осіб.

На рубежі 80-90-х рр., незважаючи на жорсткий контроль з боку партпарату, КДБ, в регіоні видавалися друковані газети осередків Руху. У серпні 1989 року вийшов друком перший номер україномовного вісника Запорізької крайової організації Народного Руху за перебудову, який став дуже популярним в регіоні – видання «Рух».

Сьогодні відомо про 11 випусків цього видання (останній – у липні 1991 р.). Протягом 1989-1990 рр. видавався у Запоріжжі і російськомовний вісник «Прямая речь». Свій друкований орган під назвою «Рух» мала Бердянська міська організація НРУ. Мелітопольська організація того часу видавала вісник під назвою «Пробуждение». Він починався як стіннівка, з часом, став повноцінною газетою (вийшло 18 номерів, друкувалася у Прибалтиці).

Діячі місцевих організацій Руху були активними учасниками серпневих подій 1991-го року в регіоні, зробили свій внесок у формування незалежної України.

Але важко прослідкувати історію міського осередку НРУ в Енергодарі. Один з перших номерів запорозького крайового видання НРУ «Прямая речь» за листопад 1989 року повідомляв про створення первинної організації Руху на Запорізькій ТЕС (координатор – інженер А.Ф. Живага). Детальнішої інформації про ці події поки що не вдалося знайти. Керівник міського осередку НРУ у 1990-1991 рр. Олександр Ницимний пішов з життя. Деякі дані дають засоби масової інформації тих років.

Про позиції осередку НРУ в місті можна говорити, що його керівник, Олександр Ницимний, був депутатом міської ради на початку 90-х і входив до депутатської демократичної групи у її складі. Публікації початку 1991 року демонструють напружене політичне протистояння в місті між комуністичним активом і демократичними силами, рухівцями, в першу чергу. В інтерв'ю, авторських повідомлення керівники міської парторганізації звинувачують своїх опонентів, членів енергодарського Руху, у неконструктивності, «антикомуністичному психозі». Такі публікації з'явилися напередодні всесоюзного референдуму у березні 1991 року, коли обговорювалися варіанти подальшого розвитку республік СРСР.

Відповідно до «Політичної карти Запорізької області», створеної обкомом влітку 1991 року, в Енергодарі діяла міська організація Руху. Її головою названо К.К. Вохмякова, голову кооперативу «Агро». У документі повідомлялося, що організацію створено на початку 1990 року, її приблизна чисельність 40 – 60 чоловік.

Рухівці Енергодару відстоювали національні ідеї, намагалися вирішувати соціально-економічні проблеми регіону. Проте історія саме місцевого осередку Руху має ще дуже багато «білих плям» і потребує, на нашу, подальшого дослідження.

СТИХІЙНІ ФОРМИ БОРОТЬБИ УКРАЇНЦІВ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ДИКТАТУРИ У 20-ТІ – НА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СОЛІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОГО ПОЛОГІВСЬКОГО РАЙОНУ

*Мащенко Анастасія,
учениця 7 класу КУ «Новокарлівська ЗОШ І-ІІІ ст.»,
вихованка гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР.
Керівник: Єфремов Юрій Іванович
вчитель історії КУ «Новокарлівська ЗОШ І-ІІІ ст.»,
керівник гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Боротьба селянства проти більшовицької диктатури є однією з найменш досліджених тем в історії України періоду 20-30 років ХХ століття. Також багато фактів було викривлено під час панування радянської ідеології в історії нашої країни, або досліджувалися вибірково, висвітлюючи боротьбу між класами. І тому ми вирішили присвятити нашу роботу періоду трагічного, але у цей же час дуже цікавого для дослідження, а саме від початку 20-х років і до початку суцільної колективізації сільського господарства на початку 30-х років, яке супроводжувалося ліквідацією куркульства як класу.

Робота зі збору письмових історичних джерел, опитування мешканців сіл Басань, Новокарлівка, Павлівське тривала протягом 2017 – 2018 рр. Також у травні 2017 р. була проведена краєзнавча експедиція територією Пологівського району, метою якої було уточнення місця розташування комуни «Авангард» та збір розповідей про її діяльність.

Джерельну базу нашого дослідження склали матеріали фонду Пологівського районного краєзнавчого музею, розповіді місцевих жителів, записані вихованцями гуртка історичного краєзнавства, також фото - аудіо матеріали та публікації в районній газеті «Пологівські Вісті» за різний період. Треба звернути увагу на маловідому публікацію Докії Гуменної «Листи зі степової України», яка вийшла у 1928 р. Розповіді про цю письменницю та її твір присвячено окремий розділ нашої роботи. Також нам вдалося зустрітися з Володимиром Рижовим, онуком одного з перших засновників комуни, записати інтерв'ю з ним та відсканувати безцінні фотоматеріали.

Народилася Гуменна Докія Кузьмівна 23 березня 1904 року в селі Жашків на Черкащині. У 1928 р. Д. Гуменна побувала за відрядженням від літературного журналу «Плуг» на Запоріжжі й після опублікування репортажів з цих поїздок під назвами «Листи із степової України» враз стала відомою.

Комуна «Авангард» заснували вихідці з села Басані Пологівського району Запорізької області. Центральна садиба комуни знаходилася на території сучасного села Павлівське Інженерненської сільської ради. Комуна проіснувала з 1922 по 1935-36 рр. Комунарам не вдалося досягти колективної майнової рівності. Економічне процвітання комуни було штучно зроблене державою у цілях пропаганди переваги колективного господарювання над одноосібним. Ще одним прикладом як не треба господарювати на землі було колективне

господарство у формі комуни, яке існувало на території сучасного Пологівського району у селі Федорівці з 1923 р. це комуна «Іскра».

Партійна організація почала підготовку до процесу розкуркулення, до ліквідації найчисленного класу експлуататорів – куркульства. Проводилися збори по визначенню господарств, що підлягали розкуркуленню, намічалось вилучення куркулів – голів господарств, кого і куди з бідняків вселяти і куди переселяти куркульські сім'ї. Після затвердження списків до розкуркулення райком партії і райвиконком, в ніч і вдень з січня куркульські сім'ї переселяли в хатини бідняків, а останніх у куркульські будинки. Весь сільськогосподарський інвентар, робоча і продуктивна худоба, будівлі, хліб і земля в куркулів відбиралися і передавалися у колгоспи, а куркулям дозволялося брати одяг, взуття, постіль, частину хатніх речей і харчів на 2-3 місяці. Хоч як таємно проводилася підготовка до розкуркулення, але частина куркулів була попереджена і господарі зникли. Тому розкуркулювати і переселяти доводилось лише їх сім'ї. 7 лютого 1930 р. ці куркульські сім'ї були посаджені у вагони і вивезені за межі республіки.

Таким чином, у цій роботі нами була зроблена спроба дослідити період колективізації сільського господарства на території сучасного Пологівського району у 20-х на початку 30-х років ХХ століття, який супроводжувався ліквідацією куркульства як класу та активізував селянський рух опору більшовицькій диктатурі.

Нами були виявлені факти стихійного опору, який мав наступні форми, а саме:

- активний опір – фізична розправа над представником радянської влади у селі Новокарлівці, можна припустити, що це не поодинокі випадки, а самосуд громади був найбільш поширеним активним опором радянській системі по всій території нашого краю;

- вихід селян з членів комуни та перехід до одноосібного господарювання та підприємницької діяльності, що було ще можливе лише при першій добровільній хвилі колективізації до середини 20-х рр.;

- «глухий опір» так вказано у джерелах того періоду – боротьба селянства проти «усуспільнення» інвентарю, худоби та посівного матеріалу і фуражу, яка мала на меті наступне: селянство ховало хліб та інвентар, знищувало худобу, серед селян з'явилися агітатори проти колективізації.

І хоча організованої збройної боротьби у краї ми не виявили, маючи дуже обмежений доступ до історичних джерел того періоду, можна припустити, що він все ж таки мав місце у нашому районі. Звертаючи увагу на вищезазначені факти розкуркулювання у селі Федорівці, ми дізнаємося про голів куркульських господарств, які невідомо де поділися перед виселенням за межі краю та враховуючи наявність зброї у населення після подій 1918-1920 рр. на цій території, що таких опір міг дійсно бути. Також характерними особливостями краю є те, що край вважався «махновським» і під розкуркулення та репресії підпадали селяни, які хоч трохи були запідозрені в участі у махновському русі, але це вже інша цікава сторінка з історії нашого краю...

Секція «Усна історія Майдану»

МАЙДАН У МІСТІ ЗАПОРІЖЖЯ

Голікова Карина

*учениця Балабинського НВК «Престиж»,
вихованка гуртка «Джура» КЗ «Центр туризму» ЗОР.*

*Керівник: Сова Вікторія Василівна,
вчитель Балабинського НВК «Престиж»,
керівник гуртка «Джура» КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Євромайдан у регіонах України – акції протестів проти режиму Віктора Януковича в містах та селах України під час Єврореволюції в період з листопада 2013 по лютий 2014 року.

Після двох місяців мирного протесту, на який вийшли мільйони громадян у столиці й багатьох інших містах України, та відсутності адекватної реакції влади на цей протест, у січні 2014 р. протистояння переросло у радикальну фазу.

Актуальність теми пов'язана зі знаковими подіями в історії України, що відбулися наприкінці 2013 – на початку 2014 рр., та впливом цих акцій протестів на формування патріотизму та свідомої громадської позиції українського народу.

Новизна розвідки полягає в тому, що раніше в недостатній кількості проводилося дослідження із зазначеної теми, адже часовий проміжок після закінчення Єврореволюції ще незначний.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження послуговували методи збирання, систематизації й аналізу інформації щодо проведення Євромайдану в місті Запоріжжя. Використано метод інтерв'ю з мітингувальниками.

Під час вивчення подій Революції Гідності в Києві, ми задалися питанням щодо відлуння Євромайдану та трагічних подій того часу в місті Запоріжжі.

З метою розкриття особливостей акцій Євромайдану в нашому місті було прийняте рішення провести дослідження методом усної історії від першої особи учасника тих подій.

Для написання пошукової роботи нами було проведено інтерв'ю з безпосередньою учасницею Євромайдану в місті Запоріжжя, активною громадською діячкою та справжнім патріотом рідної землі Оленою.

Під час бесіди з героїнею роботи «Євромайдан у місті Запоріжжя» ми дізналися про дитинство Олени, про цікаві моменти життя до Євромайдану. Пані Олена, як виявилось, дуже полюбляє мандрівки, відвідала сотні прекрасних куточків нашої країни. Також Олена вела активну громадську діяльність. З 2010 року вона обіймала посаду голови Запорізького філіалу

молодіжної організації «КАВА Запоріжжя». За цей час було проведено більше 100 заходів для молоді та жителів Запоріжжя.

Олена була з перших днів Майдану в нашому місті активною та свідомою його учасницею. Саме від неї ми дізналися про особливості проведення Євромайдану в нашомі місці. Олена розповіла нам, що під час акцій в Запоріжжі на майдані зібралось більше 1000 активістів, патріотів України. Героїня розповіла нам подробиці перебування учасників Майдану під час протестних акцій. Вона з тремтінням в голосі говорила про холодні ночі в таборі Євромайдану, про часті цькування провокаторів, про незаконні дії «тітушок», нерозуміння з боку байдужих мешканців нашого міста. Але, за словами Олени, були серед запоріжців і свідомі, патріотично налаштовані, небайдужі люди. Хлопців та дівчат на Майдані часто годували смачною домашньою їжею, люди приносили теплі речі, зігрівали гарячим запашним чаєм. Дух «майданівців» з кожним днем ставав сильнішим, все більше і більше людей долучалися до активного руху Євромайдану в Запоріжжі.

Завдяки проекту «Майдан: усна історія», приємній та змістовній розмові з учасницею Євромайдану в місті Запоріжжя Оленою, я розкрила для себе невідомі факти протестних акцій того часу і в нашому місті. Це інтерв'ю перевернуло моє сприйняття деяких аспектів цієї боротьби. Дуже важливо саме від першої особи розкривати невідомі факти, історії, які не поширюють в ЗМІ та, дійсно, правду про життя людей, котрі небайдужі до долі Батьківщини та кожного з нас. Таких «справжніх» людей тисячі і їм є чим з нами поділитися!

СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ. ЛЮБІТЬ ЇЇ ВО ВРЕМЯ ЛЮТЕ...

*Герасименко Ірина,
учениця 10-А класу КЗ «Веселівська ЗОШ І-ІІІ ст. № 1»
вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство»
КЗ «Центр туризму» ЗОР.
Керівник: Шкель Наталія Леонідівна,
вчитель біології КЗ «Веселівська ЗОШ І-ІІІ ст. № 1»,
керівник гуртка «Екологічне краєзнавство»
КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Недарма для своєї роботи ми обрали саме ці слова Тараса Шевченка, бо дійсно, на шляху становлення історії України, розгорталися безліч доленосних подій, і не завжди спогади про них приємні. Однією із таких подій став Майдан у місті Києві в 2013 – 2014 рр. А як відомо, історію творять прості люди, а ми з вами живемо з ними в один і той же час. Добре, що вони з нами можуть поділитись спогадами. І такою людиною для нас став учасник Майдану Сергій.

Сергій учасник Помаранчевої Революції. Очолював громадську організацію «Пора» Веселівського осередку (співпрацював із Латишем Петром Олексійовичем – вчителем історії нашої школи та Лютим Віктором Івановичем, син якого Олексій Вікторович вчитель музичного мистецтва, а наразі захищає

країну в зоні АТО). Із самого початку був на Революції Гідності, а потім лідером громадської організації «Запорізька Січ», активно боровся проти окупації Криму, тісно співпрацював з кримсько-татарськими патріотами.

Сергій патріот не на словах, а на ділі: активна волонтерська діяльність в зоні антитерористичної операції, зокрема допомога 55 артилерійській бригаді, а також співпраця з відомими волонтерськими структурами «Народний тил» та «Волонтерська сотня»; проведено ряд акцій по нагородженню медаллю за жертвність і любов до України .

Наразі в Києві проводить зустрічі з представниками діаспори, учасниками Революції Гідності та запорізькими військовими, тісно співпрацює з приватними підприємцями та громадськими організаціями з метою допомоги українській армії.

Інтерв'ю з цією людиною викликало в нас цілу низку емоцій. Він розповідав дуже багато зі свого життєвого досвіду, але саме події на Майдані перевернули його життя. Бо змінилось ставлення до багатьох речей, в тому числі духовних, моральних.

Ось один зі спогадів Сергія: «У моїй свідомості закарбувалося величезне піднесення людей. У мене є безліч фотографій. Коли лідер групи ДДТ Юрій Шевчук приїздив під час Помаранчевої Революції у 2004 – 2005 рр. до Києва, то він сказав: «Я приїхав до вас за свіжим повітрям!». І від цього я відчув величезне піднесення, я почував себе сильним! Люди вірили, люди на одному подиху стояли, люди всіх вікових рівнів – ще такого не переживали!

Запам'яталися, звичайно, і ті криваві три дні під час Революції Гідності... Це розгін, розстріл мирної демонстрації 18, 19, 20 лютого... Я був до кінця, я бачив все. Все відбувалося на моїх очах. Мене це дуже вразило. Вразило, що студенти, люди різного віку приходили на центральну барикаду.

Ми зараз багато розмовляємо про Небесну Сотню, про тих людей, яких розстріляли на Інститутській, тому що тоді дійсно відбувалося протистояння: наступи «беркутівців», штурм центральної барикади «бетеерами»... Але люди стояли...

Була ситуація, коли з боку «беркутівців» в натовп летіла світло – шумова граната. А стояла величезна кількість людей. І ця граната летить, і потім вона потрапляє в когось, розривається... Люди втрачали кінцівки, деякі життя... Багато людей було поранених від снайперських куль. А хлопці організовувались, виносили поранених, і ряди щільно змикались. Паніки не було. Ніхто не тікав. І це настільки було вражаюче, що повністю змінило моє уявлення про людську свідомість.

Ці події запам'яталися на все життя. До речі, іноді у мене з'являються рими. Я складаю їх у вірші. І саме 20 лютого 2014 року я написав один із віршів. І коли я читаю його, на очах побратимів з'являються сльози...»

Я БАЧИЛА – Я ЗНАЮ!

Гончаров Микита,

вихованець гуртка «Скаут»

Енергодарського центру туризму,

краєзнавства та спорту.

Керівник: Ленінець Григорій Володимирович,

керівник гуртків Енергодарського центру

туризму, краєзнавства та спорту

21 листопада 2013 року ввечері на головній площі країни – Майдані Незалежності у Києві почали збиратись люди, які категорично не були згодні з рішенням уряду Миколи Азарова призупинити курс України на євроінтеграцію. Так почався Євромайдан.

Спочатку були мирні мітинги, мільйонні марші з символікою Євросоюзу і вимогою, щоб Віктор Янукович підписав Угоду про асоціацію у Вільнюсі. Але він не підписав. Майже три місяці Євромайдан жив, як окремий організм, сповнений надій та віри в перемогу своїх ідей. Там люди вітали одне одного з Новим Роком, зустрічали Різдво і готувались до Водохреща, поки 16 січня 235 рук не проголосували за так звані «диктаторські закони», які не забороняли хіба що дихати.

Далі були тижні люті на Грушевського, де з'явилися перші Герої Небесної сотні, хоча тоді ще мало хто собі уявляв, що таких героїв будуть десятки.

Події 18-22 лютого 2014 року торкнулись і вплинули на життя чи не кожного українця. Для когось це межа між миром і війною, для когось - між азійською і європейською цивілізацією, для когось – між неволею і незалежністю.

Свої «майдани» відбулися в багатьох містах і містечках України. Ці події потребують детального і спокійного розгляду. Необхідно встановити факти, послідовність подій, причинно-наслідкові зв'язки. Важливим джерелом інформації для розуміння всього, що відбувалося під час Революції Гідності, є свідчення людей, які безпосередньо брали участь у подіях. Їх аналіз і співставлення допоможуть зробити об'єктивні висновки.

Вихованцям нашого гуртка вдалося поспілкуватися з жителькою Енергодару, яка була у Києві, своїми очима бачила тих, хто був на головному Майдані України, була учасницею подій запорізького майдану.

Народилася Наталія в звичайній українській родині, як вона сама каже «простих робітників». В Енергодар батьки приїхали у 1983 році, коли Наталії було 5 років. Після закінчення 9 класу продовжила навчання у Центрі навчання молоді (зараз Енергодарський навчально-виховний комплекс «ЗНЗ-МНВК»). Навчання тут припало на початок 90-х років, коли відбувалося становлення незалежної Української держави. Наталія дуже вдячна вчителям історії цього навчального закладу, оскільки саме вони її навчили розрізняти поняття «націоналізм», «шовінізм», «нацизм». Крім атестата про середню освіту вона набула тут переконання в тому, що незалежна Україна, націоналізм, національна ідея – це добре. Вищу освіту отримала заочно в Запорізькому

національному технічному університеті. Зараз працює економістом на підприємстві.

Відмічає, що найбільший вплив на розвиток особистості мали батьки. В родині вони спілкувалися між собою українською мовою, а з дитиною російською, оскільки навчання в той час відбувалися саме російською мовою. Але той факт, що українська мова лунала в родині, відіграв велику роль у становленні Наталії.

У політичних організація ніколи не перебувала.

Київський Майдан Наталія побачила у січні 2014 року. Як вона розповіла в інтерв'ю: «Я взяла квитки і 5 січня поїхала, а 6-го була в Києві. Потрібно було побачити своїми очима, щоб потім казати: «Я бачила, я знаю». Дивитися по телевізору чи з промов... Мені потрібно бачити своїми очима, щоб більш ... доказувати, що я знаю». Наталія була вражена бажанням людей, навіть дуже похилого віку, надати допомогу майданівцям: «Що одразу кинулося в очі – бабусі років так, мабуть, вже за 70. Вона віничком замітає. Чисто і так, вона замітає, хоче бути корисною. Друга сидить і збирає цигарки: одну-дві дайте хлопцям. Тим, що охороняють по периметру. Стояли через кожні 10 метрів, стояли, охороняли спокій».

Те, що Наталія побачила на Майдані у Києві, спонукало її до активних дій вдома. По поверненні додому вона ретельно слідкувала за подіями в Енергодарі і Запоріжжі, спілкувалася з різними людьми, вишукувала інформацію в Інтернеті. Вона згадувала: «Люди боялися. Анонси були, але ж люди себе не зазначали. І вот, я побачила анонс, що люди будуть збиратися 26-го січня на запорізький майдан». Вона вирішила діяти: збрала дві сумки: там були протигазы, пелюстки від газу, різні медикаменти. Збрала дві сумки і поїхала.

Наталія розповіла про протистояння різних груп протестувальників, активні дії «тітушок», яких збрали під ОДА. Найжахливіші враження залишилися від подій 26-го січня 2014 року: були не тільки ті, хто надихалися газом, а й постраждали від застосування гумових кийків, залізної арматури проти учасників зібрання на майдані перед ОДА.

На запитання «Чи змінилося життя після Майдану?» Наталія відповіла: «Воно змінилося, бо ці трагічні події переросли в АТО. І я почала шукати людей, з ким можна далі спілкуватися. В Енергодарі я одразу не знайшла. Я їздила в Запоріжжя, там для мене, ну, вони такі значительні. Там дівчата, жінки збиралися ... Вони там проводили акції. Тоді вийшла заборона: біля ОДА не збиратися. Тоді я їздила на площадь Поляка в Запоріжжі. А тоді вже найшли в Енергодарі».

Останнім часом Наталія активно співпрацює з Громадською організацією волонтерів м.Енергодару «Передова». Разом з іншими волонтерами відвідувала українських бійців в зоні АТО. Надає посильну допомогу: плете маскувальні сітки, шиє чохли на каски, сумки для воїнів. 29 листопада 2018 року в числі активістів взяла участь в акції на підтримку ув'язнених в Росії моряків українських військових суден.

Я БУВ НА ЦІЙ ВІЙНІ

*Довбня Єлизавета,
учениця 10-А класу Запорізької
школи-інтернату «Козацький ліцей»,
вихованка гуртка «Джура»
КЗ «Центр туризму» ЗОР.
Керівник: **Ситник Олег Володимирович**
Вчитель Запорізької школи-інтернату
«Козацький ліцей», керівник гуртка «Джура»
КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Війна на Донбасі - військовий конфлікт, який має характер міжнародного. За географічним масштабом він є локальним і охоплює частини Донецької та Луганської областей України. Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, тому з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на сході України «гібридною війною» Росії проти України. Юридично на сході України триває Антитерористична операція, яка з 2018 року має назву Операція Об'єднаних Сил.

Переважна більшість провідних міжнародних і вітчизняних політологів, воєнно-політичних експертів, військових спеціалістів та аналітиків поділяють думку, що в рамках реалізації підступної неоімперської «гібридної політики» Росією була розв'язана і зараз продовжується проти України так звана «гібридна війна». Її відмінність характеризується як веденням агресивних військових дій під прикриттям незаконних збройних формувань, так і одночасним використанням широкого спектра політичних, економічних, а також інформаційно-пропагандистських заходів. Ряд провідних експертів Заходу небезпідставно називають її ще як «війна нового покоління» або «війна нової генерації».

Колективом вихованців військово-спортивного гуртка «Джура» та педагогів «Козацького ліцею» проведено дослідницько-пошукову діяльність з метою встановлення осіб, які брали участь у військовому конфлікті на сході України. Зібраний матеріал було проаналізовано, оформлено та надруковано у вигляді проектної роботи і направлено до КЗ «Центру туризму» ЗОР для участі в конкурсі Обласного етапу.

Основним завданням, яке виконували гуртківці, було отримання та дослідження невідомої інформації від учасників, які брали участь у вирішенні конфлікту на сході.

Було проведено багаторазові зустрічі з Валерієм, який є учасником АТО. Він народився в м. Запоріжжі. Після закінчення школи та отримання середньої освіти, у 1976 році вступив на заочне відділення Харківського технічного інституту. Навчаючись на заочному відділенні, працював водієм-далекобійником. Все своє життя мешкав у місті Запоріжжі.

У 2014 році, коли почався Майдан, за покликом свого серця та любові до України, вирішив брати участь у Революції Гідності, й з січня 2014 року перебував у м. Києві. Був активним учасником подій, які відбувались на Майдані. Також був біля Запорізької обласної ради. Разом зі своїми однопартійцями захищав Запорізьку ОДА від проросійських сепаратистів.

Виконуючи різні завдання, будував блокпости на дорогах м. Запоріжжя та Запорізької області, на Донецькому та Маріупольському напрямках. Основним завданням на блокпостах була оборона та контроль-пропускний режим. Восени 2016 року Валерій пішов добровольцем до армії та перебував в батальйоні «Донбас», потім «Карпатська Січ», після чого перейшов до ЗСУ. «Мотивом цього кроку було те почуття, що я повинен захищати державу». Протягом тривалого часу був учасником бойових дій біля Пісків, відбивав атаки, тримав оборону разом зі своїми побратимами.

Під час ротації заходив до Донецького аеропорту та обороняв дорогу до нього. Після аеропорту приймав участь у штурмі Пісків, визволені території та утримуванні позицій. Тоді батальйон «Карпатська Січ» входив до 93-ої бригади. Після цих подій Валерій перейшов до ЗСУ (37 батальйон), де під час бойових операцій у серпні 2017 року отримав контузію.

Після отримання поранення Валерій був непридатний до служби і протягом 2017 року лікувався та проходив реабілітацію. Що стосується напрямку проходження служби та військової спеціальності, то було з'ясовано, що Валерій був розвідником та виконував завдання по отриманню інформації про наявність бойової техніки, кількості особового складу супротивника, місця розташування та передислокації. Оponent повідомив про недостатнє озброєння військовослужбовців новою технікою, особистою зброєю та особистим екіпіруванням. На той час було недостатньо нової техніки на лінії вогню, вона знаходилась глибше до тилу. Кращу зброю надавали Національній гвардії.

Найбільші втрати особового складу були спочатку ведення конфлікту. Великі втрати були в 72 і 93 бригадах. Найбільшими були втрати в Амвросіївці. Це перший котел за часи конфлікту, в 2014 році недалеко від кордону з Росією (приблизно 8 км). Підрозділи тоді відрізали та накрили «градом», було дуже багато втрат. Велике значення під час початку подій на сході відігравав волонтерський рух. Рух виникав стихійно з окремих волонтерів, що об'єднувалися в групи. З часом з'явилися лідери, що привели роз'єднані самоорганізовані групи до централізованого керування, а відтак — до посилення впливу на державний апарат та ефективність допомоги. Необхідність у волонтерському русі була зумовлена наступними факторами: відсутність в армії достатніх ресурсів (одягу, засобів особистого захисту, медикаментів, їжі); відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, налаштування логістики; відсутність потрібного забезпечення технікою; виробнича база.

Проте найголовнішим є той факт, що зусиллями патріотів України, внаслідок скоординованих дій сил АТО, задум противника був зірваний. Підрозділи були виведені з-під ударів противника з мінімальними втратами

особового складу та перейшли до оборони на завчасно підготовлених оборонних рубежах. Втрати, які були завдані нашими військами, примусили противника відмовитися від подальших наступальних дій. Із завершенням деяких операцій на Донбасі розпочалося крихке перемир'я.

Секція «Усна історія бойових дій на сході України»

ВОЛОНТЕР ТА ВІЙСЬКОВИЙ КАПЕЛАН ОТЕЦЬ МИХАЙЛО

*Мищенко Анастасія,
учениця 11 класу Розівської
ЗОШ №2 I-III ступенів,
вихованка гурток «МАН»
КЗ «Центр туризму» ЗОР*
*Керівник: Ковтун Тетяна Василівна,
вчитель Розівської ЗОШ №2 I-III ступенів,
керівник гуртка «МАН»
КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Указом Єпископа Запорізького і Мелітопольського Фотія УПЦ КП благочинним Розівського району призначений протоієрей Михайло, настоятель храму Святого Миколая, с. Вершина (Більмацький район).

В цей надскладний для нас час отець Михайло не просто настоятель храму, він – капелан. Указом Єпископа Запорізького, Мелітопольського Фотія УПЦ КП і Синодріальним Управлінням Військового Духовенства при Міністерстві Оборони військовим капеланом в м. Авдіївка Донецької області призначений протоієрей Михайло, настоятель храму Святого Миколая с. Вершина УПЦ КП. В обов'язки військового капелана входить духовна, моральна і гуманітарна підтримка населення і військовослужбовців.

Військовий капелан – це професія, яку освоюють українські священники. На фронті ці люди воюють не зброєю, а словом, завдяки якому підтримують солдатський дух, зміцнюють його. І це спілкування з військовими не може зрівнятися з роботою в парафії, де все налагоджено. Тут потрібно йти і торкатися Божим словом кожного серця, дати впевненість військовим у тому, що з ними Бог.

Останнім часом у науково-дослідницькій роботі дедалі частіше використовують інтерв'ю, як джерело і метод дослідження. Вихованці гуртка «МАН», учні Розівської ЗОШ № 2 запросили на зустріч для інтерв'ю благочинного Розівського району, протоієрея, настоятеля храму Святого Миколая Української православної церкви Київського патріархату, волонтера, військового капелана отця Михайла.

Його волонтерська діяльність почалася з 2014-го року, коли 72-га бригада прийшла і зупинилася в Млинівці. В той момент їм було дуже важко, тому що в

них нічого не було. Отець Михайло почав з людьми збирати продукти, одяг і все возити туди до них. І з того часу, коли почали входити українські війська, він старався допомогати постійно тим, чим міг. Саме більше, що йому запам'яталось, коли він виходив з Іловайського котла. Це було в серпні 2014-го року. Він поїхав в Іловайськ 23 серпня, щоб відвезти їм продукти, одяг, а 24-го мав вертатися назад. Та вже не міг, тому що російські війська оточили і вже не давали нікому виїжджати. Там були тяжкі бої у тому Іловайському котлі.

Отець Михайло приїздив до військових, в зону АТО на Великдень освячувати їм Пасху, поговорити, але вони кажуть: «Так, дякуємо, це все нам потрібно, але, знаєте, прочитайте нам молитву, благословіть нас, щоб ми були здоровими, щоб ми повернулися до своїх батьків, до своїх дітей».

Військовий капелан – це є священик, який має право перебувати біля військовослужбовців. Обов'язки капелана в тому, щоб підтримувати військових як духовно, морально, психічно і гуманітарно, ось це їхня підтримка. Капелани в такі моменти на війні повинні бути, де людина не знає, чи вона буде жити чи не буде, коли є тільки одна надія – на самого себе і на Бога, найперше, до нього приходять щоб посповідатися і попросити благословення, помолитися щоб Господь-Бог оберігав їх від всіляких смертельних ран. В такі моменти, коли військовий перебуває в зоні АТО, там, де йде війна, вони потребують допомоги, щоб відкрити свою душу: що найбільше непокоїть, що найбільш наболіло. Психологічно це дуже важко витримати, все що там діється. Коли капелани знаходяться там, біля них, на передовій, військові можуть прийти посповідатися і помолитися, і попросити благословення, тоді вони почувають себе і духовно набагато сильнішими і психологічно набагато спокійніше.

За весь час волонтерства отець Михайло передавав дуже багато пристроїв нічного бачення, касок, в приблизній кількості 380 – комплектів форми: як і літня, так і зимова туди входила, 80 – бронезилетів.

Неодноразово разом з хлопцями потрапляв під обстріли. Нерідко самому доводилося працювати у бронезилеті. Моя ж головна місія – дати бійцям надію та показати, що Бог завжди поруч з ними.

Він неодноразово був на передових позиціях у Волновасі, Широкіно, Авдіївці, допомагав бійцям морально пережити війну. Коли йде обстріл, всі воїни дуже нервують, серце вискакує в них з грудей. Враховуючи весь трагізм ситуації, у солдат можуть бути нервові зриви, і дуже важливо, коли біля них є людина, яка розрадить їх. Вони мають непохитну віру, а це – найголовніше...

Волонтери – це люди, роль яких переоцінити важко. Сьогодні кожен має усвідомити, що необхідно об'єднати всі зусилля, заради підтримки наших захисників. Ми мусимо допомагати своєму війську, бо там наші рідні, сусіди, знайомі, справжні патріоти України. По можливості будьмо жертковними, бо якщо ми чимось себе обмежимо, від цього не постраждаємо. А для них ця допомога необхідна. Капелан розповів: «Наші воїни стоять не за власне життя, а за майбутнє своєї країни. Вони не кликали в свій дім війну, але вона прийшла. І захистити свої родини, свої землі та майбутнє – для них це священний обов'язок.

Застосовуймо свої християнські чесноти і не переставаймо бути християнами. Це додасть сили нам і тим, хто перебуває на війні.

Я БУВ НА ВІЙНІ

Миколюк Микола,
учень 9 класу КЗ «Новоуспенівська ЗОШ І - III
ступенів», вихованець гуртка «Скаут»
КЗ «Центр туризму» ЗОР.
Керівник: **Варенко Галина Вікторівна,**
керівник гуртка «Скаут»,
вчитель початкових класів

13 квітня 2014 року в Україні було оголошено про початок антитерористичної операції без введення воєнного стану із залученням Збройних Сил України. Зоною проведення антитерористичної операції було охоплено Донецьку і Луганську області (з 14 квітня 2014 року), а також Ізюмський район та м. Ізюм Харківської області (з 14 квітня по 7 вересня 2014 року та з 2 грудня 2015 року).

Про таку людину як Зайцев В'ячеслав Олексійович я дізнався від брата по скаутингу Ніколаєва Олексія Сергійовича. І був дуже здивований тим, що Кіборг залюбки погодився на зустріч зі скаутським патрулем «Тигрята», учнями нашої школи та ветеранами АТО с. Новоуспенівка. Це ж все ж таки 130 км від м. Запоріжжя, а він – дуже зайнята людина!

Перед зустріччю я почав шукати якомога більше інформації про Кіборга. Дуже цікава і насичена його сторінка у фейсбуці, також цікавою виявилася книга «Усна історія російсько-української війни (2014-2015)» випуск 1, де на сторінці 23 побачив знайоме обличчя і з цікавістю прочитав інтерв'ю, яке записала О. Штейнле 26 серпня 2014 року. Тому вирішив і себе відчувати у ролі журналіста.

Зустріч відбулася 15 січня 2019 року в нашій школі, під час якої учні подивилися два фільми: «Експедиція «Османська галера 2018» та «Січ». Відчуття при цьому було таке, наче ми познайомилися з зіркою кіно, якого бачили по телебаченню, але і подумати не могли, що будемо його слухати в стінах рідної школи.

Потім я задав низку питань, на які В'ячеслав із задоволенням відповів. Цікаво було дізнатися, що народився він 6 вересня 1980 року у с. Іванівка Кам'яно-Дніпровського району Запорізької області. Середню освіту здобув у м. Енергодарі, до речі, потрапив у єдину у місті українськомовну школу. Потім закінчив Запорізький національний Університет, здобув освіту вчителя історії. Тепер працює у Національному заповіднику «Хортиця», завідувачем наукової бібліотеки та архіву. Займається активною громадською діяльністю, він – голова організації Ради ветеранів АТО та депутат міської Ради м. Запоріжжя. Мене дуже вразила відданість своїй справі В'ячеслава Олексійовича. Він

ветеран АТО, депутат, історик, науковець, дослідник, громадський діяч. І великий Патріот своєї країни.

Так як я – скаут, а ми не завдаємо шкоди природі і всьому живому, мене завжди цікавило наскільки сильно війна шкодить навколишньому світу. Кіборг розповів дуже цікаву історію про врятування диких кабанів.

Своєю роботою я хотів показати, що саме завдяки таким людям, як Зайцев В'ячеслав Олексійович, з'являється впевненість в мирному майбутньому, віра в небайдужих до долі України. Саме на таких людей хочеться рівнятися!!! На останок хотілося б сказати слова, які мене дуже вразили і закарбувалися в пам'яті «Маю певні патріотичні вподобання, не дивлячись на те, що я етнічний москаль. Я росіянин, чого, «руський», треба казати, бо росіянин це політичний термін, а не етнічний. Я «руський». Батьки у мене «руські», але я є великим патріотом України».

Я БУВ НА ЦІЙ ВІЙНІ...

*Бессараб Анастасія,
учениця 9 класу Костянтинівського ліцею «Ерудит»
Керівники: Книш Ірина Олексівна,
педагог організатор Костянтинівського ліцею «Ерудит»
Назаренко Вікторія Михайлівна,
ЗДВР Костянтинівського ліцею «Ерудит»*

Мені дуже болить все, що сьогодні відбувається в нашій країні. Важко промовляти слова вдячності, бо серце заливається сльозами. Єдине, що надає сили – це те, що мене почують наші Герої України!

У світі є безліч проблем, ми щиро переживаємо їх, але коли настає скрутна хвилина, раптом все змінюється. Всі проблеми, що були, стають мізерними і незначущими, а натомість, їм приходить усвідомлення думки про правдивість нашого життя, що так уміло прикрашалося засобами масової інформації. Раптом зникають ілюзії і перед нами постає реальна картина ситуації, що відбувається на нашій землі, на нашій рідній Батьківщині...Тоді кожен і відкрив своє справжнє обличчя. Одні виявилися боягузами, інші ледарями, які лише вміють гарно говорити, але були й інші. Тих, кого було набагато більше. Це герої, солдати, волонтери, всі, хто допомагав і допомагає. Хтось це робив менше, хтось більше, але жоден не залишився байдужий.

Військова історія сучасної України розпочалася навесні 2014 року сплеском сепаратизму і початком антитерористичної операції на сході країни. Війна на Донбасі – військовий конфлікт, розпочатий російськими окупантами у квітні 2014 року на території українського Донбасу після захоплення Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державного суверенітету» ДНР... Конфлікт набув характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України.

До діючих частин армії і загонів Національної гвардії України мобілізували відставників і добровольців, яким була небайдужа доля своєї Батьківщини, її майбутнє. Серед таких військових був і Олексій Анатолійович. Народився він у нашому чудовому селі Костянтинівка Мелітопольського району, тут і проживає, одружений, має двох доньок.

До подій на Сході України, наш співрозмовник, як і більшість наших захисників-добровольців, не був пов'язаний із військовою справою. Олексій Анатолійович жив собі звичайним життям, але у 2015 році увірвався терпець і він пішов у зону АТО. Командував опорним пунктом між Попасній і Золотим.

Наш герой згадує:

«Ми створили спілку «Самооборона Мелітопольщини», яка мала різноманітні функції: патрулювання міста Мелітополь; ми чергували біля будівель міліції та військомата, де була зброя, на випадок якщо буде атака. Чергували на блок постах, а їх було чотири навколо Мелітополя. Це продовжувалося до квітня 2015 року, коли я пішов на дійсну службу. Дібралися у зону АТО 16 вересня 2015 року саме і зайняли свої позиції, я маю на увазі наш, який входив у склад 59 бригади. Я – старший лейтенант військової частини 9-го окремого мотопіхотного батальйону. Посада моя була заступник командира роти з озброєння. Ми зайняли свої позиції на передовій 16 вересня 2015 року. Прослужив я там до своєї демобілізації. Це було 5 травня 2016 року».

Олексій Анатолійович справжній патріот, людина, для якої дорога та земля, на якій він народився, виріс, де провів найкращі роки життя і продовжує далі працювати на її благо.

Ми бачимо на сьогоднішньому прикладі, що світ повний добрих і самовідданих державі людей, які борються за наше майбутнє, за наше життя. Молоді, мужні, завзяті, незламні та готові власними життями боронити наш мир і спокій. Такі різні долі, але об'єднані в одну єдину фронтову долю бійців і волонтерів АТО. Об'єднані любов'ю до Батьківщини, боротьбою за цілісність і незалежність України, за наше щасливе майбутнє.

Таким як ви – Героям України, я присвячую свої рядки, бо маю надію, що наші крила Свободи нікому не під силу опалити!

*Покликав вас Господній глас,
Ви йшли боротися за нас,
За чарів чар, за мрію мрій
Ви йшли на смерть, ви йшли у бій.*

*Та прийде день, великий день,
День радості і день пісень
І загуде свободи дзвін
До вас прийдемо на поклін!*

Так хочеться нам жити в Україні,

*Де воля є фундаментом буття,
Де брат на брата не підійме руку,
І миром ми здобудем Визнання!*

(автор вірша: Фільчагова О.М., вчителька Костянтинівського ліцею «Ерудит»)

УЧАСНИК БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

*Олійник Аліна,
учениця 10 класу Костянтинівського
НВО №1 «Таврія» вихованка
гуртка «Історичне краєзнавство»
КЗ «Центр туризму» ЗОР
Керівник: Горбова Ольга Анатоліївна,
вчитель історії Костянтинівського
НВО №1 «Таврія», керівник гуртка
«Історичне краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР*

Ще з 2014 року наша держава перебуває у тяжкому становищі. На території України ведеться російсько-українська війна. Нас безперервно атакують. За цей час було поранено та вбито тисячі людей та мільйони втратили свої домівки. Без сумніву, Україна зіткнулася з найбільшою загрозою за всі роки незалежного існування.

Весь цей час наш мир та спокій обороняють молоді, юні, мужні та завзяті герої. В них такі різні долі, але об'єднані вони в одну єдину фронтову долю бійців і волонтерів АТО. Об'єднані любов'ю до Батьківщини, боротьбою за цілісність і незалежність України, за наше щасливе майбутнє.

Нам вдалося взяти інтерв'ю в одного з таких військових. Цього чоловіка звали Олексій. Народився він в сім'ї військовослужбовця в селі Пролейка Кошкінського району Самарської області. У 1986 році сім'я Олексія переїхала в Крим. З того часу він жив в селі Карпівка Червоногвардійського району Криму. Службу в армії проходив на кордоні Угорщини і Словаччини в прикордонних військах. У 2009 році Олексій переїхав до с. Костянтинівка Мелітопольського району. Одружився. Влаштувався на роботу у місцеву пекарню пекарем.

Служив у 54 бригаді, командир 1-го відділення. Перебував між Золотим і Попасним, а також під Артемовськом, розвилка Дебальцево-Мироновський-Світлодарський. Олексій проходив службу протягом 16 місяців, повернувся з зони АТО 29 жовтня 2016 р.

Шлях на війну для Олексія почався ще в 2014 році. 4 квітня йому прийшла повістка до армії, але через 8 днів його дружина народила і тому його відстрочили. Через рік знову прийшла повістка, він зібрав речі та пішов до військкомату.

При прибутті до зони АТО Олексія призначили номером розрахунку у кулеметника, тобто його головним завданням було носити коробки з патронами. За званням спочатку був старшим солдатом, а потім молодшим сержантом.

Розповів Олексій нам і про свій перший бій: «Перший бій найскладніший. Страх ніколи не забудеш. Він буде тобі снитися. А ще, пам'ятаю, як кричали, як із всіх сторін вибухи були, як кулі свистіли, це все, звичайно, запам'ятовується».

Найскладнішим періодом Олексій вважає літо 2016 року. Їм надали наказ зайняти позицію «Мурашник». Тоді загинуло та було поранено багато хлопців, а хтось залишився калікою. Та не дивлячись на все, вони змогли зайняти цю позицію. Це він і називає найскладнішими боями, бо «піхота – це не спецназівці».

Також військовий розповів нам, що у їхньому полку була одна жінка – Наташа мед-інструктор. З Олексієм вона прослужила не багато. У грудні, коли займали позицію «Мурашник», вона вивозила поранених бійців з поля бою і там загинула від прямого попадання.

Про свій звичайний день у зоні бойових дій Олексій розповідає так: «Днями було спокійно, метушня починалася, як по годинах, з шостої вечора. А весь інший час готували щось поїсти, прали. Звичайний день, все як завжди, щось треба підлатати, зміцнити, викопати. Звичайні армійські будні під час бойових дій. Для мене це все стало буденним. Але кожен день був цікавим по-своєму. Інколи щось і монотонне було, але компанія складалася з чоловіків віком від 18 до 62 років, у кожного свої таргани в голові і кожен день був по-своєму цікавий».

У зоні бойових дій був й мобільний зв'язок, не з мобільного телефона, а було спеціальне приладдя і до цього ще була й радіостанція. Мобільними телефонами користуватися не можна було, бо їх піллінгували, тому телефони вони намагались вимикати.

Також Олексій зазначає, що підготуватися до війни неможливо ні морально, ні фізично, ні духовно, ніяк. Війна – це війна і як би її зараз не називали – АТО, ООС або ще якимось по іншому – це війна. Війна – це там, де гинуть як воєнні, так і мирні мешканці. До неї готовим бути неможливо.

Бойовий дух бійцям підіймають листи. В кожному бліндажі стіни були завішані дитячими малюнками, листами та побажаннями. Волонтери приїжджають і з кожної поставкою приходять цілі стоси листів з різних шкіл, зі Львова, з Тернополя, загалом з усієї України.

На питання «Як сильно вас змінила війна?», Олексій відповідає: «Ставитися до всього почав трохи простіше, полюбив життя. Розумієш, що життя зовсім коротке. Може, раз і все, і скінчилося. Починаєш щось цінувати, змінюються взаємовідносини. Розумієш, що у тебе є дружина, діти, все це є. Більше не пускаєш все крізь пальці. Тобто, помінялися цінності. Якщо раніше я думав якимось вітряно, то зараз більш серйозно. Так само й інші»

Отже, солдати, що пішли в зону АТО і всі, хто зараз із ними ризикують не повернутися додому. У кожного з них є сім'я, родина, друзі. Їм є що втрачати. Можливо, інший би не погодився, але не вони. Ті, завдяки кому ми зараз спокійно ходимо до школи чи на роботу. Будучи в безпеці, ми до кінця не усвідомлюємо всієї цієї ситуації, що відбувається.

Тож пам'ятаймо всіх, живих і тих, хто вже не з нами. Солдатів і активістів майдану. Лікарів і волонтерів. Пам'ятаймо старих, пам'ятаймо молодих. Вони боролися та продовжують боротися за наше життя. Не забуваймо це!

УЧАСТЬ В АТО: ПАТРІОТИЗМ ЧИ БЕЗВИХІДЬ

*Хорольська Дар'я,
учениця Великобілозерської ЗОШ №3,
вихованка гуртка «Історичне
краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР
член НДКО «Біла зірка».*

*Керівник: Орел Альона Володимирівна,
вчитель історії Великобілозерської ЗОШ №3,
керівник гуртка КЗ «Центр туризму» ЗОР*

23 роки Україна не знала війни. Наш народ пишався тим, що у буремні 90 – ті Україні вдалося зберегти мир. Але війна не обійшла нашу державу тепер. Ще декілька років тому ми з вами не знали дуже багатьох слів пов'язаних з війною, тепер же майже кожному родину так чи інакше опалило полум'ям військових дій. Ще декілька років тому ми не особливо звертали увагу на слова «Слава Україні – Героям слава!», а тепер ці слова набули нового змісту. Наразі вже точно зрозуміло, кому ці слова адресовані, і ні в кого немає сумнівів, що ці герої – хлопці, які зі зброєю в руках захищають крихкий східний кордон України, лікарі, які в мирний час повертають поранених в АТО з того світу, волонтери, на плечах яких тримається наша армія.

Актуальність теми. Активними учасниками сучасного історичного процесу є наші герої – захисники. Тому важливо знати історію кожного учасника АТО, не залежно від того генерал це чи рядовий солдат. Ми члени науково-дослідницького краєзнавчого об'єднання «Біла зірка» вирішили донести до односельчан інформацію про простого сільського чоловіка – людину, чий подвиг дійсно заслуговує на повагу та подяку. Це проста добродушна, патріотично налаштована людина, житель с. Велика Білозерка – Андрій.

Це міні-дослідження не тільки сприяє збереженню історичної пам'яті народу, а й формуванню почуття патріотизму в підростаючого покоління.

Мета пошукової роботи: вивчити бойовий шлях учасника АТО з села Велика Білозерка Андрія.

Тематика дослідження належить до числа тем, надзвичайно важливих для розуміння сьогодення та історії, і водночас, вивчених переважно на подіях

загальнонаціонального масштабу, тоді як регіональні аспекти, багаті на різнобічний, часом – унікальний конкретно-історичний матеріал залишаються недостатньо дослідженими з точки зору дослідження героїчних, видатних особистостей Великобілозерського краю.

Основними методами дослідження були методи «усної історії», що базуються на інтерв'ю, як особливому джерелі історичних фактів і суб'єктивного відображення історичних подій.

Учасниками проекту були учні 8-9-х класів Великобілозерської загальноосвітньої школи I-II ступенів №3, члени науково-дослідницького краєзнавчого об'єднання «Біла зірка».

Результати даного дослідження публікуються вперше, апробацію результатів було проведено на засіданні НДКО «Біла зірка» Великобілозерської ЗОШ № 3.

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті.

Для реалізації проекту з учнів-членів НДКО «Біла зірка» було створено робочу групу, що:

- вивчала особливості перебування на Сході України;
- брала участь у колективних обговореннях етапів проекту та його результатів;
- обробляла інтерв'ю;
- провела аналіз інформації;
- опрацьовано матеріали з методу усної історії та техніки інтерв'ювання;
- транскрибувала дані;
- матеріали проекту підготовлені для використання на уроках з історії.

У ході реалізації проекту учні отримали неоціненний досвід спілкування та вміння проводити інтерв'ю. Але виникали й певні труднощі:

- надмірне хвилювання інтерв'юера та респондента;
- Школа не має свого обладнання для запису інтерв'ю (відеокамери, диктофону)
- Для запису інтерв'ю редактори групи використовували непрофесійну техніку (нетбук та диктофон, вбудований у мобільний телефон), що значно ускладнювало роботу над проектом;
- Психологічний бар'єр між інтерв'юером та респондентом.

Проект з усної історії допоміг учням відчувати події, наче пережити її і відтворити у своїй свідомості.

У наших планах:

- результати даного проекту розмістити в щорічному «Шкільному бірнику наукових статей»;
- Продовження роботи над записом інтерв'ю з учасниками АТО, що проживають на території с. Велика Білозерка;

- Прийняти участь в учнівській дослідницькій конференції району, де презентувати результати даного проекту.

Провівши дане дослідження ми:

- ознайомилися з документами та статтями, які стосуються бойового шляху Андрія та провели з ним зустріч.
- Провели опитування друзів, знайомих, односельців героя, всі свідчення було опрацьовано та занесені до літопису Великобілозерського краю.
- Ознайомилися з біографічними даними та військовою службою в Збройних Силах України Андрія.
- Простежили бойовий шлях солдата під час антитерористичної операції.
- Узагальнили отримані дані, в результаті чого було проведено засідання НДКО «Біла зірка», видано спецвипуск газети «Біла зірка» та оформлено куточок бойової слави Великобілозерської ЗОШ № 3, присвячений бійцям АТО – випускникам нашої школи.

Слава Героям! Будьмо ж гідними великої слави героїв України, які твердо вірять та знають, що українська нація народилася тоді, коли в її обороні будуть такі патріоти як Андрій. А українська нація існуватиме доти, доки хоча б один українець буде готовий покласти своє життя в її обороні.

УСНА ІСТОРІЯ БОЙОВИХ ДІЙ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Зиза Олег,

учень 6 класу КУ «Григорівська ЗОШ І – III ст.»

Керівник: Толочко Ольга Антонівна,

вчитель КУ «Григорівська ЗОШ І – III ст.»

Війна на сході України або Війна на Донбасі – військовий конфлікт, розпочатий російськими загонами вторгнення у квітні 2014 року на території українського Донбасу після захоплення Росією Криму, серії проросійських виступів в Україні і проголошення «державного суверенітету» ДНР. Конфлікт має характер міжнародного і став продовженням російської збройної агресії проти України. За географічним масштабом є локальним і охоплює частини Донецької і Луганської областей України. Попри численні факти участі Збройних сил РФ та докази причетності Росії до війни, офіційно Росія не визнає факту свого вторгнення в Україну, відтак з українського боку війна розглядається як неоголошена. Ряд українських політиків називає війну на сході України «гібридною війною» Росії проти України. Юридично на сході України триває Антитерористична операція. Російська влада неодноразово заявляла про своє несприйняття Антитерористичної операції й вимагала її припинення та початку переговорів з бойовиками.

Бойові дії війни на Донбасі почалися із захоплення 12 квітня 2014 року російськими загонами, керованими офіцерами спецслужб РФ, українських міст – Слов'янська, Краматорська і Дружківки, де захопленою у відділках МВС зброєю російські диверсанти озброїли місцевих колаборантів і прийняли до

своїх лав. В умовах неспротиву місцевих силових структур України, а іноді і відкритої співпраці, невеликі штурмові загони російських диверсантів в наступні дні взяли під контроль Горлівку та інші міста Донеччини і Луганщини. 13 квітня 2014 року, у відповідь на вторгнення диверсійних загонів, в.о. президента України Олександр Турчинов оголосив про початок Антитерористичної операції. Перекинуті у район Слов'янська і Краматорська спецпідрозділи СБУ і Збройних сил України прийняли перший бій зранку 13 квітня у Семенівці, передмісті Слов'янська, потрапивши у засідку проросійських бойовиків, у якій загинув капітан СБУ «Альфа».

Після серії невдалих великих боїв початку травня 2014 року під Слов'янськом, де українські сили втратили 2 бойових гелікоптери Мі-24 від вогню російських ПЗРК, а також кількох засідок, керівництвом АТО було прийнято рішення поступово оточувати Слов'янськ, відрізаючи гарнізон проросійських бойовиків від постачання зброї з Росії. 11 травня 2014 року проросійськими силами було проведено «референдуми» на території деяких районів Донецької та Луганської областей, на яких було винесене питання про підтримку державної самостійності проголошених у квітні «суверенних» ДНР та ЛНР. За підрахунками організаторів «референдумів», питання було підтримане виборцями, а на думку незалежних свідків «референдуми» мали всі ознаки фіктивності. В серпні 2014 року почалося масоване вторгнення батальйонних тактичних груп Збройних сил РФ на територію України. Різні джерела вказують, що приблизно 4 бтр вторглися до Луганської області, і ще 4 – до Донецької.

У серпні цього року пішов добровольцем захищати Батьківщину працівник нашої школи Анатолій Іванович. Він потрапив служити у батальйон «Хортиця», який захищав Маріупольський напрямок. Наш респондент небагатослівний, але й з того, що він розповів, зрозуміло, що на початку було дуже важко. Армії, як такої, не було. У інтерв'ю, яке ми взяли у Анатолія Івановича, він поділився своїми спогадами, про той період, коли велися найтяжчі бої, коли вирішувалося питання: бути чи не бути незалежній державі Україні.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю залучати дітей та молодь до формування ціннісних орієнтирів і почуття патріотизму.

Мета роботи полягає у комплексному осмисленні подій, що відбуваються в державі, вихованню в учнівської молоді патріотизму, любові до України.

Об'єктом дослідження є: ціннісні орієнтири сучасної молоді.

Предметом дослідження є: учасник подій на сході – доброволець Анатолій Іванович.

Реалізація поставленої мети:

1. Нами було використано спогади про війну учасника бойових дій бійця спочатку 93 бригади, пізніше 56 бригади.
2. Записане інтерв'ю з добровольцем.
3. Зібрані біографічні, статистичні дані.

Виходячи з цього варто зауважити, що завдяки таким добровольцям в Україні відродилися могутні, осучаснені ЗСУ, які боронять нашу державу від агресора.

З ПЕРШИХ ВУСТ ПРО ВІЙНУ

*Чикалова Евеліна,
учениця Запорізької ЗОШ №15,
вихованка КЗ «Центр туризму» ЗОР.
Керівник: Янущенко Світлана Павлівна,
методист, керівник гуртка «Географічне
краєзнавство» КЗ «Центр туризму» ЗОР*

*В таку годину, брате мій,
Молись по книжечці оцій,
То їй-же Богу, легше стане,
Надія в душу тобі гляне,
Посилить віру в праве діло,
І в бій тоді іди вже сміло
За щастя й волю України.
І вір, що правда на загине,
Зерно, яке посієш ти, —
Зійде, зросте і дасть цвіти!*

Епіграфом до моєї роботи став запис на сторінках «Кобзаря» Т.Г. Шевченка українського солдата Другої Світової війни, ім'я якого так і залишилось невідомим історії. Напевне, підняті в ті жорсткі роки на захист своєї України солдати мали сподівання, що виборене вільне, чисте і блакитне небо над країною-ненькою вже ніколи не захмариться чорним птахом війни. Проте біда прийшла звідки не чекали. *(Хоча, історики і політологи можуть стверджувати, що подій, які сталися навесні і влітку 2014 року все ж слід було очікувати, з урахуванням ряду очевидних фактів).* Але для мільйонів українців то був справжній шок. Виховані на почутті братського ставлення до сусідніх країн, до країн всього світу, чи могли ми очікувати, що ворогом стане найближчий сусід?

Стрес, сльози, не бажання вірити в розгортання подій, панували не довго. Варто було приймати термінове рішення про те, як зберегти суверенність України, як захистити народ, дорослих і дітей, студентів і пенсіонерів, науковців і мрійників. На жаль, швидкої реакції на те, щоб відстояти Крим не було. Але була надія зберегти цілісність материкової частини України, і

відстояти Донецьку та Луганську область, не дати ворогові своїми агресивними діями проникнути далі, вглиб країни.

У цей час тисячі зовсім юних, зрілих і досвідчених чоловіків отримали повістки, або за добровільним покликом відправились у зону АТО для виконання головної місії – захистити Україну.

Хто ті захисники? Професійні військові? Дорослі, суворі чоловіки чи хлопці з юнацьким максималізмом? Яким було їх життя в окопах та під час бойових атак або розвідок? Того мало хто знає, якщо не питав очевидців.

Ми ж поставили собі на меті провести дослідження і, зустрівшись з учасником бойових дій в АТО, дізнатися все з перших вуст.

Мета нашого дослідження – дізнатися про особливості військового та побутового життя учасників АТО, стану їх озброєння та ролі волонтерської допомоги.

Для реалізації мети ми використали методику усної історії і зустрілися з учасником АТО, задля детального інтерв'ювання.

Тимофій – корінний житель Запоріжжя, народився у 1987 році й зараз живе і працює в своєму рідному місті. Молодий, привабливий хлопець зустрів нас посмішкою та поглядом, в якому світилася любов до життя. Дивлячись на нього, відкритого і усміхненого, важко було повірити, що ще недавно він був на справжній війні. Проте в розмові, Тимофій пояснив нам, чому досі не розучився посміхатися, чому не втратив любові до життя...

Майже одразу після закінчення школи юнак активно брав участь у громадських організаціях «Небо», «Свобода», які ставили на меті виховання патріотичної молоді. І тому, коли почалася війна на сході України, питання «йти, чи ні», в думках юнака навіть не виникло, адже саме це ї є прояв патріотизму стати на захист своєї країни.

У зону АТО Тимофій потрапив в складі полку «Азов», і був спочатку молодшим розвідником, а потім перейшов до точки важкого озброєння, де і продовжив службу. Життя в батальйоні складалося за козацькими звичаями, запозичали також досвід сучасної морської піхоти США і будували найбільш зручну для свого батальйону субординацію. В цьому батальйоні головною задачею Тимофія було справлятися з протитанковим ракетним комплексом, тобто вміти швидко виявляти ворожі танки і знищувати їх.

За 2015-2016 роки юнак брав участь у ротаціях Широкіне, Лебедінське, Гранітне, а базувалися саме в Маріуполі. Найбільш відповідальною ділянкою фронту на той час було саме Широкіне, куди не раз доводилось робити виїзди і розвідки.

Ми не говорили про самі бойові дії в деталях, не наполягали згадувати втрачених товаришів, бо розуміли, що то не кращі спогади молодого бійця. Зате Тимофій завірив нас, що вже в 2015 році їх батальйон мав гідне забезпечення озброєнням. Хоча, не вистачало певних сучасних приладів та такого озброєння як «Джевелін». Але завдяки волонтерській допомозі члени полку «Азов» мали добротне екіпірування і відчували себе достатньо комфортно в гарному спорядженні.

Цікаво відізвався Тимофій, про настрої місцевого населення. На початку своєї участі в АТО відчувалися відверто ворожі настрої багатьох місцевих. Але вже наприкінці 2015-2016 років більшість місцевих жителів радо їх вітали при зустрічі, дарували квіти, дітлахи приносили малюнки. Було навіть, що солдати ділилися своїми ліками з населенням похилого віку, які потребували знеболювального. Війна об'єднує певною мірою тих, хто розуміє, що відбувається в країні, і задля чого українські бійці на кілька років полишають своє звичне життя і облаштовуються в бліндажах та окопах.

І наостанок, хочемо сказати, то чому ж Тимофій не втратив вміння посміхатися і радіти життю? Бо там, на війні, він зрозумів, що ті випробування, через які довелося пройти, були саме заради того, щоб мешканці України мали змогу вчитися, працювати, ходити на танці, одружуватися і створювати сім'ї. Він воював за процвітання України і навіть зараз, знаходячись на мирній території України, своїми справами Тимофій, як він сам каже, *«...продовжує тримати фокус на великій меті справжніх українців – на побудові суспільства відмінного від наших ворогів, без корупції, вихованого на шані та любові до своєї Батьківщини»*.

ПРИМІТКИ

ПРИМІТКИ

Формат 84x60 1/8. Папір офсетний. Друк струменевий.

Тираж 50

Видання підготовлене до друку і віддруковане у
КЗ «Центр туризму» ЗОР
69091, м. Запоріжжя, вул. Немировича-Данченка, 46-а
Тел./факс: (061) 224-02-71. Тел.: 224-24-71
E-mail: info_turcenter@ukr.net
Сайт: www.zoetkum.ucoz.ua